

H O O F D E N & Z I N N E N

Hoger Onderwijs Voor Allen?

Het hoger onderwijs staat met de rug tegen de muur. Grote structuurveranderingen worden doorgevoerd met als belangrijkste doel: bezuinigen. Het beleid van de afgelopen jaren (ov-kaart, Studiefinanciering, Twee Fasen) heeft de stijgende kosten van een generatie die steeds langer wil studeren niet kunnen tegengaan. Ten koste van alles moet nu het aantal studenten met tienduizenden en de studietijd met jaren worden verminderd. In het septembernummer van S&D probeerden drie auteurs de lijnen voor een sociaal-democratische onderwijspolitiek te schetsen. Een reactie.

Over een ding zijn Cohen, Adriaansens en Oosterbeek het eens: het hoger onderwijs moet toegankelijk blijven. Het kenmerk van een sociaal-democratische onderwijspolitiek is dat klasse, afkomst, stand, ras, sexe (in zekere zin dus geld, relaties en vooroordelen) niet het criterium mogen zijn voor de toegang tot het hoger onderwijs. In het jargon van de jaren zeventig: Hoger Onderwijs Voor Velen. Ik wil, om te beginnen, duidelijk maken dat ik dit uitermate positief waardeer. De centrale positie van onderwijs in de levenskansen van een mens is duidelijk: onderwijs is een belangrijke schakel voor individueel maatschappelijk succes en persoonlijke ontwikkeling en een uitstekend middel voor het sociaal-democratische doel van spreiding van kennis, macht en inkomen. Maar het gaat ook

om een hogere waarde: elk mens is het waard dat een samenleving hem alle mogelijkheden geeft om het beste van zijn talenten en wensen te laten realiseren.

In de praktijk is de leuze 'Hoger Onderwijs Voor Velen' evenwel geïnterpreteerd als en uitgemond in 'Hoger Onderwijs Voor Allen'. Dit proces wordt gestimuleerd door het beeld van 'Nederland Kennisland'. Nederland zou hoger opgeleiden nodig hebben voor de concurrentie met het buitenland en hiervoor moeten de sluisen van het onderwijs worden opengezet. De elite-universiteit werd binnen korte tijd een massa-universiteit: collegezalen raken verstopt, bibliotheken zijn voortdurend bezet, gebouwen worden te klein, steeds meer mensen raken in de uitgedijde academie de weg kwijt, de kosten worden onbeheersbaar en de diploma's worden minder waard. Volgens mij ligt de oorzaak van de huidige problemen in het onderwijs daarin, dat de leus 'Hoger Onderwijs Voor Velen' in de praktijk 'Hoger Onderwijs Voor Allen' ging betekenen.

Welke 'Velen' hebben we eigenlijk op het oog? Zijn er echt geen grenzen aan de toegang tot hoger onderwijs te stellen?

Het vraagstuk van selectie en toegankelijkheid wordt in het S&D-themanummer 'Hoger onderwijs op drift?' naar mijn smaak onvoldoende serieus genomen. Oosterbeek ziet de noodzaak van selectie als een dilemma: op korte termijn hebben zowel de student als de instelling geen belang bij een strenge selectie, maar op lange termijn biedt het iedereen

voordelen. Hij wil uit dit dilemma komen door kwaliteitsbewaking en private financiering. Hoe deze twee mechanismen toegankelijkheid moeten waarborgen en selectie teweegbrengen, maakt hij echter niet duidelijk. Tot die tijd moeten we de markt op dit punt denk ik niet meer ruimte geven. Daarbij bespreekt hij selectie als een middel om de geschiktheid te bepalen, terwijl de discussie vooral gaat over het moment van selectie. Wil de PvdA zich op dit punt onderscheiden, dan moet ze inhaken op de vraag wanneer en hoe selectie plaats moet vinden en door wie. De vvd is op dit punt veel duidelijker: zij wil selectie aan de poort. Laten we het initiatief in de discussie aan deze partij over? Er zijn drie mogelijke selectiemomenten: selectie in de studie, vòòr het begin van de studie of bij het eindexamen van de middelbare school. Mijn voorkeur gaat uit naar het laatste, omdat we als samenleving moeten voorkomen dat er mensen zonder een afgeronde wetenschappelijke of beroepsopleiding op de arbeidsmarkt gaan rondwalen. Dit houdt dus in dat het vwo-examen zwaarder gemaakt moet worden, beter afgestemd moet worden op de eisen van de vervolgopleiding en zonder voorwaarden toegang moet blijven verlenen tot de opleiding.

Opleiding: ouderafhankelijkheid

De vraag naar de omgang met doelen en middelen betreft zeker ook het huidige systeem van de studiefinanciering. De richting van de discussie in de Nederlandse samenleving en ook in de

H O O F D E N & Z I N N E N

PvdA baart mij zorgen. Geprobeerd wordt de onafhankelijkheid en zelfstandigheid van de student te behouden en de kosten te beperken: vanuit de gedachte van nut en eigenbelang van de student komt men – zoals Hessel Oosterbeek – uit bij een systeem van leningen. Maar veel studenten zijn van het vooruitzicht van een grote financiële last niet echt gecharmeerd omdat het hun bij de opbouw van een zekere toekomst kan hinderen. Op dit moment wordt massaal geprobeerd door middel van bijbaantjes de latere last van de lening te ontkomen; dit komt zowel de studieprestaties als de studieduur niet ten goede.

Laten we de middelen gebruiken daar waar ze voor bedoeld zijn. Studiefinanciering is er voor bedoeld om begaafde kinderen uit minder vermogende families in ieder geval de financiële ruimte te geven om te kunnen studeren. Laten we daar pal voor gaan staan. Op dit moment wordt bij elke bezuinigingsronde weliswaar iedereen in gelijke mate 'gepakt', maar de sterkere schouders lachen erom want zij kunnen het dragen. Is dat sociaal-democratische politiek? Moeten we het onderwijs – tegenover de nutsgedachte in – niet opnieuw gaan zien vanuit de voortgezette zorgplicht van de ouders die er trots op kunnen zijn dat zoon of dochter op het hoogste niveau de scholing en vorming af kan ronden? Een dergelijke financiering van de student naar het inkomen van de ouders doet weliswaar minder recht aan gelijkheid, maar des te meer aan rechtvaardigheid. Want hoezeer mijn hart ook uitgaat

naar de zelfstandigheid en onafhankelijkheid van de jongeren, zowel ten opzichte van de ouders als van de staat, ingezien moet worden dat de kosten van deze absolute eis door de samenleving niet langer gedragen kunnen worden. Of je bent onafhankelijk, of je bent niet onafhankelijk. Een beetje onafhankelijk, zoals de jongeren nu zijn, geeft de mogelijkheid aan een voortdurende bezuiniging op deze onafhankelijkheid: de afhankelijkheid van de ouders is ingeruild voor een anonieme afhankelijkheid van de staat. Samenvattend: laten we een einde maken aan dit drama door in een laatste acte de studiefinanciering als onderdeel van jongerenpolitiek bij sociale zaken onder te brengen.

Studeren als trucje

Adriaansens doet in zijn artikel een moedige poging het WRR-rapport te verdedigen en daarmee geeft hij aan dat discussies over de kosten gelijk oplopen met discussies over de structuur van het onderwijs. En zo hoort het ook: het debat over de beperking van de kosten hoort bij het debat over hoe onderwijs dan wel op een kwalitatief hoog niveau met inachtneming van de eisen van toegankelijkheid en rechtvaardigheid gestalte kan krijgen. Zijn oplossingen bij de constatering dat de doelstellingen van het hoger onderwijs in de huidige ongedeelde organisatie onder druk staan spreken mij wel aan: institutionele differentiatie van de onderwijsdoelstellingen, specialisatie van functies en daardoor intensivering van onderwijs. Maar ik heb er wel een vraag bij:

wordt het academisch handwerk, dat de WRR in de eerste fase aan wil leren, op deze manier niet gedegradeerd tot praktische kennisleer? Wordt het academisch ideaal van kritisch denken in deze structuur niet gelijkgesteld met een praktische techniek? Theorie als praxis, kan dat? Ja, dat blijkt te kunnen. Sterker nog: het is al praktijk. Door de financiële randvoorwaarden die aan het onderwijs gesteld worden zijn de academische idealen reeds tot een kunde gedegradeerd. De financiering per afgestudeerde bijvoorbeeld mondt uit in een stevige begeleiding van de student, omdat de instelling er direct belang bij heeft dat hij/zij binnen een gestelde termijn de doctoraalbul behaalt. Aan de andere kant vragen de studenten vanwege de prestatiebeurs om deze begeleiding. Studeren is een foefje geworden, een trucje, het is niet langer een houding. Ook op hoger niveau vindt dit ingang: promotieprojecten hebben over het algemeen een hoog praktisch en concreet gehalte zodat het afronden binnen de gestelde termijn verzekerd is. Prestaties worden gemeten naar het aantal publikaties en dat bepaalt weer de waardering van de onderzoeker. Maar niemand kan al die publikaties lezen, artikelen worden in verschillende bladen gepresenteerd of worden afgegraffeld zodat ze fouten bevatten.

Amerikaanse toestanden? Als we de voetnoten van de auteurs bestuderen is het inderdaad opvallend dat ze naast Nederlandse alleen maar Anglo-Amerikaanse literatuur aanhalen. Is dat hun

H O O F D E N & Z I N N E N

leef- en denkwereld? Maar één keer wordt het Duitse systeem genoemd en wel in de zin dat ze daar met een schuin oog naar de ontwikkelingen in Nederland kijken als voorbeeld voor hun eigen hervormingen. Terwijl ik met het Duitse systeem toch zulke goede ervaringen heb. Het is veel gebruikelijker om op latere leeftijd, bijvoorbeeld na een tijd gewerkt te hebben, te gaan studeren, waardoor een bewuste

keuze voor studeren gemaakt is. Het stapelen van studies is geaccepteerder en makkelijker; student, universiteit en maatschappij zien de voordelen van deze kruisbestuivingen. Duitse studenten zijn veel mobieler zowel binnenlands als buitenlands. Het is makkelijker de studie te onderbreken voor een stage en de samenleving is er ook op ingesteld dat studenten zich zelf aanbieden voor deze baantjes. De

wisselwerking tussen student en maatschappij en de dynamiek in onderwijs en onderzoek heeft grote indruk op me gemaakt. De voordelen ervan lijken mij evident.

ERIK SENGERS

De auteur is afgestudeerd UVA-politoloog en studeert nu katholieke theologie aan de KTU te Utrecht.

